

## ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

**Ковальчук Алла Юріївна - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП**

**УДК 347.73:351.71**

---

*Articolul descrie metodologia de suport legal pentru contracararea amenințărilor cu caracter social, informațional, economic și politic. Experiența mondială a aplicării unor astfel de metodologii este justificată. Sunt prezentate modalități de îmbunătățire a mecanismelor de combatere a fenomenelor negative din țară, și sunt oferite propuneri de soluționare a acestora la nivel normativ-juridic.*

*Cuvinte cheie: consolidare juridică, amenințări de combatere, reglementarea și sprijinul juridic, modalități de îmbunătățire a experienței mondiale, metodologie.*

*В статье рассмотрено методологию правового обеспечения противодействия угрозам социального, информационного, экономического и политического характера. Освещен мировой опыт применения таких методологий. Представлены пути совершенствования механизмов противодействия негативным явлениям в государстве, а также разработаны предложения по их урегулированию на нормативно-правовом уровне.*

*Ключевые слова: Правовое закрепление, противодействие угрозам, нормативно-правовое обеспечение, пути совершенствования, мировой опыт, методология.*

*In the article the methodology of legal support to counter threats of social, informational, economic and political. Deals with the global experience of such methodologies. Presented ways to improve mechanisms for combating negative phenomena in the country and developed proposals for their settlement in the regulatory framework.*

*Keywords: legal form, countering threats, regulatory support, ways of improvement, international experience, methodology.*

**Постановка проблеми.** Загрози у будь-якій сфері можуть бути ідентифіковані та попереджені, якщо є достатня нормативно-правова база. Але, на жаль, у нашій країні значна кількість загроз та ризиків або неефективно відслідковується, або відсутня політична воля, щодо їх усунення. Так ефективність будь-яких правових механізмів може бути оцінена практично, з урахуванням змін, які відбулися після використання нормативно-правових важелів. А оскільки стан економічного розвитку нашої країни сьогодні знаходиться на критичному

рівні, необхідність вдосконалення методології протидії загрозам як економічного, так і соціального інформаційного та політичного характеру робить дану статтю вкрай актуальною.

**Аналіз останніх публікацій та досліджень.** Поняття загроза представлено в науковій літературі як передумова негативним явищам. Проте існують різні погляди стосовно розуміння цього поняття [1, 2, 3, 4, 5].

Одним із перших засновників теорії економічної безпеки на початку пострадянського формування незалежних країн є дослідник

Л. І. Абалкін. Його ставлення до загроз характеризується розумінням цього явища як ймовірності настання негативної події, що може в подальшому мати збитковий характер, в економічній сфері, а також у соціальній, військовій, політичній та ін. [1]. К. Горячева представляє загрозу як певну вірогідність збитків [6]. А. Качинський характеризує це поняття як можливість руйнівних наслідків у соціальній, економічній, політичній та екологічній сферах [7]. Зубок М. І. в загрозах вбачає потенційні чи реальні дії певних осіб (юридичних чи фізичних), здатні нанести конкретному суб'єкту матеріальної або моральної шкоди [8]. Є. Барикаєв характеризує поняття загрози як сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку, яка, у свою чергу, може створювати різноманітні ризики [2с.547-583].

В основному дослідник висвітлює проблеми економічної безпеки у своїй праці, що спонукало його на думку деталізувати проблематику загроз. Він поділяє загрози на кількісні та якісні. До кількісних відносить ймовірнісні величини та показники діяльності підприємства в минулому, що є емпіричною основою для порівняння їх з нормативними даними. До якісних – певні стани підприємства, такі, як «банкрутство», «аварії», «природні катастрофи» та ін. Такої ж думки притримується академік Валерій Михайлович Геєць [5].

Взагалі поняття «загроза» та «ризик» або небезпека в багатьох випадках має однакові смислові значення, і деякі науковці схильні до того, щоб отождествити їх.

У сучасній літературі багато дослідників намагається встановити власні класифікації загроз, надавши їм певні ознаки. Так, науковець А.В. Кирієнко запропонував власну класифікацію, що ґрунтується на визначенні 11 загроз для підприємств, використовуючи при цьому ідентифікатори у вигляді п'яти ознак, які характеризують виникнення відповідних загроз [3, с. 25]. Дослідники А.С. Соснін та П.Я. Пригунов запропонували класифікацію з 12 ознак загроз діяльності підприємств, які характеризують близько тридцяти загроз [4, с. 83].

На нормативно-правовому рівні, відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки», загрозами є наявні та потенцій-

но можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України [9]. Поняття «загроза» визначено у стратегії забезпечення безпеки республіки Казахстан, яка будується на основі Конституції країни [10].

У указі Президента Республіки Білорусь від 9 листопада 2010 р. №575 «Про затвердження Концепції національної безпеки Республіки Білорусь» поняття загроза національної безпеки представлена, як потенційна або реально існуюча можливість нанесення шкоди національним інтересам [11].

У цілому як на нормативно-правовому рівні, так і на науковому, в Україні й у світі загроза сприймається як можливість нанесення шкоди національним, економічним, соціальним, екологічним та іншими інтересам певних об'єктів.

Міжнародна практика багата напрацюваннями, закріпленими у законодавстві, направленими на протидію загрозам у різних сферах. В основному їх можна поділити на такі категорії: методологія протидії загрозам у сфері економічної безпеки; методологія протидії загрозам у сфері інформаційної безпеки; методологія протидії загрозам у сфері громадської безпеки; методологія протидії загрозам у сфері продовольчої безпеки; методологія протидії загрозам у сфері державної безпеки; методологія протидії загрозам у сфері воєнної безпеки.

На сьогоднішній день шляхи протидії загрозам пропонує ряд міжнародних організацій, центрів стандартизації, а також інших розробників таких методологій, серед яких можна знайти країни, що ефективно використовують свій інтелектуальний потенціал у боротьбі із відповідними негативними явищами.

Так, в економічній сфері ефективно використовуються рекомендації щодо протидії економічним загрозам надані ООН [13]. Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) є однією з найбільших і значущих організацій, що займається розробкою міжнародних стандартів, які розробляються на основі статистичних даних. Серед відповідних стандартів є ряд методологій протидії загрозам різного характеру [12, 13, 14].

Методологія протидії загрозам в інформаційній сфері представлена міжнародними суб'єктами права як на рівні законодавства країни, власника об'єктів інформаційної безпеки, так і колективно. Серед розробників колективних методологій протидії загрозам виступає воєнний блок НАТО. Концепція колективної безпеки включає в себе ряд методологій протидії загрозам воєнного характеру [15].

Кожна країна має воєнну доктрину, що базується на нормативно-правових актах, закріплених у законодавстві, а також правові основи, які окреслюють методологію протидії загрозам на різних рівнях.

**Не вирішена раніше частина загальної проблеми.** Збільшення кількості населення на планеті, зменшення ресурсів, руйнування екологічної системи, що є наслідком зростання споживчих інтересів, створює передумови для виникнення нових загроз, причиною яких є недосконалість концепцій протидії стихійним явищам у політичній, економічній, екологічній та соціальній сферах. Безвідповідальне ставлення до організаційних проблем на шляху до подолання кризових явищ може спричинити невідворотні процеси, які призведуть до руйнації всіх звичних норм існування людства. У таких умовах гостро постає проблема оптимізації методологій протидії сучасним загрозам та викликам, вирішення якої може бути реалізовано на основі успішного міжнародного досвіду.

**Метою статті** є розгляд методологій протидії загрозам різного характеру. Аналіз міжнародного досвіду, що базується на нормативно-правовому забезпеченні діяльності з протидії кризовим явищам. Вивчення механізмів ідентифікації загроз та створення пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері протидії небезпекам в Україні.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** До інструментів протидії загрозам у будь-якій сфері діяльності держави можна віднести адміністративні, економічні, інституційні та соціальні інструменти. Адміністративні інструменти можуть бути представлені як заходи з оборонного характеру, дозвольного та примусового. До економічних інструментів

слід віднести заходи, які направлені на ідентифікацію загрози та визначення шляхів її мінімізації. Інституційними інструментами слід вважати: організаційні норми, культуру, звичаї, ідеологію, соціальну поведінку.

Як показує міжнародний досвід основними суб'єктами протидії загрозам у будь-якій сфері є міжнародні організації, держави, місцеві органи самоврядування, підприємства та громадяни.

Чітко окреслені методології протидії негативним явищам можна знайти в Статутах збройних сил, законах про національну безпеку, колективних договорах про безпеку, посадових інструкціях спеціально уповноважених служб, які мають реагувати на загрози. Враховуючи сам механізм протидії загрозам від початкової стадії до конкретних дій, направлених на їх локалізацію, можна виділити певні етапи діяльності суб'єктів протидії відповідним загрозам: ідентифікація загрози; аналіз можливостей протидії; розробка комплексу заходів з протидії загрозам; план з реалізації таких дій; реалізація протидії загрозам; реєстрація відповідної діяльності.

Так, відповідно до міжнародних стандартів, у процесі ідентифікації загроз економічного характеру використовують ряд методів інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки.

В Киргизії інтегральний показник рівня економічної безпеки представлений у Національному статистичному комітеті [16]. Є відповідна методика і в концепції національної безпеки республіки Білорусь [11]. У США також прийнято використовувати методологію оцінювання загроз у сфері економічної безпеки [17].

У цілому за кордоном методології оцінювання рівня економічної безпеки дуже схожі на вітчизняні. Загальний принцип ідентифікації обумовлений визначенням ключових сфер економічної діяльності, присвоєнням питомої ваги кожній складовій економічної безпеки та їх подальшим узагальненням. Рівень економічної безпеки прийнято представляти інтегральним показником, який узагальнює ряд складових, що характеризують економічну безпеку в цілому.

З метою аналізу та прогнозування шляхів протидії загрозам, у світі створено значну кількість суб'єктів інформаційно-аналітичної діяльності. Їх детально описує дослідник Д. Квашук у своєму дисертаційному дослідженні [17, с. 229-231]. До найпотужніших корпорацій інформаційно-аналітичного спрямування можна віднести корпорацію RAND, яка була заснована у 1948 р. та позиціонує себе як незалежна неприбуткова організація. Замовниками досліджень виступають уряди, громадські формування та приватні компанії. Більше 10000 звітів корпорація оприлюднила на своєму сайті [18].

Методологія протидії воєнним загрозам представлена у стратегії розвитку країн-членів НАТО, де окреслено основні напрями реагування на агресії [15].

На нормативно-правовому рівні реалізація протидії загрозам відбувається в визначених законодавством рамках, як дії направлені на захист, у першу чергу, громадян, держави та суспільства.

Розуміння того, що існує ряд методологій протидії загрозам у різних сферах, не достатньо. Для ефективного способу протидії цим загрозам потрібно розробити концепцію, що базується на закордонному досвіді, з урахуванням організаційних механізмів, в основі якої мають лежати принципи законності.

Необхідність у створенні даної концепції обумовлена потребами суспільства в швидкому реагуванні на загрози будь-якого характеру. А затвердження їх на нормативно-правовому рівні дасть можливість створити правове закріплення методології протидії таким загрозам.

Так використання світового досвіду дає можливість окреслити основні складові концепції протидії загрозам. До таких слід віднести: визначення ймовірності настання загроз за рядом критеріїв; узагальнення правових механізмів реагування на відповідні загрози; інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності з протидії загрозам; матеріально-технічне забезпечення діяльності з протидії загрозам; формування статистичного підґрунтя з метою подальшого вдосконалення заходів з мінімізації негативних явищ.

**Висновок:** У міжнародній практиці використання методології протидії загрозам у будь-яких сферах закріплено на нормативно-правовому рівні. Саме поняття «загроза» представлено як можливість реалізації збитків, проте його часто ототожнюють з такими поняттями, як «ризик» та «небезпека». До основних видів діяльності, направленої на мінімізацію негативних явищ, можна віднести протидію загрозам в економічній, інформаційній, продовольчій, державній, воєнній та інших сферах. Суб'єктами методологічного забезпечення протидії загрозам виступають як міжнародні організації, так і держави та місцеві органи самоврядування. Процес вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері мінімізації негативних явищ в Україні може бути здійснений з урахуванням чітко окресленої концепції протидії загрозам, в основі якої мають лежати механізми ідентифікації ризиків, можливості інформаційно-аналітичного забезпечення правозахисної діяльності та матеріально-технічна підтримка.

### Література

1. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – №12. – 1994. – С.4-13.
2. Барикаев Е. Н. Современные вызовы и угрозы экономической безопасности России // Макроэкономика. Теория, практика. безопасность. – М.: ЮНИТИ-ДАНА.2010. – 764 с.
3. Кириєнко А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства: дис.... канд. екон. наук:08.06.01. – К., 2000. – 186 с.
4. Соснин А. С. Менеджмент безопасности предпринимательства: [учебное пособие] / Соснин А.С., Прыгунов П.Я. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2002. – 357 с.
5. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / Гейць В. М., Кизим М. О. Клебанова Т. С. Черняк О.І. та ін.; за ред. Гейця В.М.: Монографія. -Х.: ВД «ІН-ЖЕК». 2006. – 240 с.
6. Горячева К. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки

підприємства / К. С.Горячева//Актуальні проблеми економіки. -2003.-№9(27). – С. 43-49.

7. Качинський А. Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи: монографія / А. Б. Качинський. – К.: ІПНБ, 2004. – 472 с.

8. Зубок М.І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва [Текст]: навчальний посібник. / М.І.Зубок, В.С.Рубцов, С. М.Яременко, В. Т. Гусаров (за заг. ред. Зубка М.І.). К., 2012-226 с.

9. Закон України «Про основи національної безпеки України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351).

10. Конституція України – основа реформування суспільства. – Х.: Право, 1996. – 96 с.

11. Указ Президента Республіки Беларусь, от 9 ноября 2010 г. №575 «Об утверждении Концепции национальной безопасности Республики Беларусь» [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.house.gov.by/ru>

12. Офіційний сайт ООН [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.un.org/>

13. ГОСТР ИСО 31000-2010 «Менеджмент риска. Принципы и руководство».

14. Менеджмент рисков / Е.Р. Петросян. – М.: Инновационный фонд «Росиспытания», 2009. – 540 с.

15. NATO Organisation [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/cps/uk/natolive/index.htm> (дата звернення 21.02.2017).

16. Офіційний сайт Національного статистичного комітету Киргизької Республіки. [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://stat.kg>.

17. Квашук Д. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств з використанням інструментів конкурентної розвідки: дис. ... канд. екон. наук. : 08.00.04 : захищена 03.03.2015: затв. 30.06.2017 / Квашук Дмитро Михайлович; МАУП. – Київ, 2015. – 272 с.

18. RAND корпорація. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rand.org/>